

JOGALKOTÁS.

Perrendi mult és jelen.

A Polgári Perrendtartás új korszakot nyitott a magyar jogszolgáltatás történetében. A szóbeliség és közvetlenség elveinek érvényesülése a törvényszéki eljárás során, a jelentékenyebb érdekű pereknek szóbeli tárgyalása a fellebbezési bíróságok előtt, olyan perjogi reformok voltak, melyek a jogkereső közönségnek, főleg az ügyvédségnek régi vágyát váltották valóra.

A magyar ügyvédség büszke örömmel fogadta és ünneppé avatta az új Polgári Perrendtartás életbeléptetését. Még élénk emlékezetünkben van a régi írásbeli eljárás a pertári megjelenésekkel, a halasztási jegyzőkönyvek köteteivel; látjuk a periratok tömegeit az ABC összes betűit többszörösen felölölő mellékletekkel, a soha kihallgatásra nem kerülő tanúkhöz intézendő kérdőpontok sorozatával. A bizonyítás eredménye fölötti észrevételek és ellenészrevételek, a póttárgyalások elrendeléséből származó fiókperek úgyszólván a bizonytalan jövődő kódébe tolták a perek eldöntésének időpontját.

Az igazság érvényesülésébe vetett reményt azonban főleg az tette kétségessé, hogy a perben álló feleknek nem állott módjukban az ítélő fórum döntését megelőző referátumot ellenőrizni.

Vajjon kihámozta-e a referens bíró a periratok labirintusából a ténybeli és jogi álláspontok lényegét? S ha a bírói kritikának sikerült a lényegét megtalálni, vajjon a fél intenciójának megfelelően terjesztette-e elő a referens bíró ezt a lényegét? Vajjon a bizonyítás eredménye minden vonatkozásban kellő méltatásra talált-e a per anyagának előadása során? Hiszen a bíróság a bizonyítás eredményét csak az iratokból ismerte, a tanúkat, szakértőket nem is látta.

És a régi fellebbezési eljárás?! Ez nem volt egyéb, mint idősebb, tapasztaltabb bírák ítélkezése ugyanazon írásos anyag alapján. Az elsőbírói eljárás során felmerült és az anyagi igazság érvényesülését megakadályozó perjogi hibák korrigálására alig-alig lehetett remény.

Ezzel szemben az új Polgári Perrendtartás módot nyújtott arra, hogy a felek képviselői élő szóval fejtsék ki ténybeli és jogi álláspontjaikat a három tagból álló törvényszéki tanács előtt, s különösen hangsúlyozhassák álláspontjaik lényegét.

Az előkészítő iratok a törvény intenciója szerint arra voltak hivatva, hogy a felek és a bírák tájékozást szerezzenek a per alapjául szolgáló ténybeli és jogi álláspontokról; míg az igazi támadás és védelem, az érvek és bizonyítékok tulajdonképpen harca a szóbeli tárgyaláson zajlott le.

Kétségtelen, hogy az ilyen módon lejátszódó tárgyalásoknak felette nagy erkölcsi értékük volt. Valljuk be őszintén:

nemcsak a szellemi torna okozott gyönyörűséget az ügyvédségnek, de a tárgyalás esztétikája is. A bírói tanács előtti tárgyalás lefolyásának ünnepélyes színével kapcsolatban bizonyos előkelőbb tónust észleltünk.

Az előkelő tónus jelentős momentum az ítélezés során. A perben szereplő személyeknek egymással szemben tanusított nagyobbfokú kölcsönös megbecsülése bizalommal teljes, meleg hangulatot teremt, mely az igazság keresésének munkájában lényeges jelenség.

A tanács az esetek nagy többségében alkalmasabb az ítélezésre, mint az egyesbíró. Az emberi gyarlóságnál fogva könnyen válik lehetővé, hogy akár az érzékek pillanatnyi tompasága, akár a gondolatok pillanatnyi zavartsága miatt az ítélő bíró figyelmét elkerüli a lényeg. Hiszen a bíró is véges ember, akinek energiája a viszonyok szomorú alakulata folytán nagyrészt az anyagiakkal való súlyos küzdelemben őrlődik fel.

Kétségtelen, hogy több bíró többoldalú megfigyeléssel kíséri a tárgyalás anyagát; egyiknek ez, másiknak az a momentum ragadja meg a figyelmét s ennek eredményeként a döntés alatt álló ügy ténybeli, mint jogi vonatkozásaiban, többoldalú és intenzívebb megvilágításban áll az ítélő bírák szemei előtt.

A perrendi novella.

A pereknek a polgári perrendtartás rendelkezései értelmében való letárgyalásában rövid ideig gyönyörködhattunk.

Méla melancholiával kellett látnunk, hogy törvényhozásunk és igazságügyi kormányzatunk — anyagi szempontok miatt, takarékosági okokból — az 1925. évi VIII. t.-c.-kel leépítette a tanácsokat, behozta a törvényszéki eljárásban az egyesbíráskodást, a törvényszék előtti fellebbezési eljárásban pedig csaknem kiküszöbölte a nyilvános szóbeli tárgyalást.

Nézzük most már, hogy ez a törvényhozási intézkedés minő következményekkel járt a gyakorlati életben?

A törvényszéki eljárásban a bíró a perfelvételi tárgyalás megtartása után kitüzi az ügy érdemleges tárgyalását. A felek a tárgyalás előtt benyújtják előkészítő irataikat. A kitűzött tárgyaláson megjelennek az ügyvédek, esetleg feleikkel együtt az egyesbíró kicsiny szobájában, ahol rendszerint még az előző órára kitűzött ügyet tárgyalják. A várakozók egész tömege gyűl össze a kis teremben, ami ideges hangulatot teremt. Végre sor kerül ügyünk tárgyalására. Mindnyájan tudjuk, hogy mi következik ezután. Nem kutatom, ki, a hibás: a bírák-e, vagy az ügyvédek, de tény, hogy a törvény világos rendelkezései ellenére az esetek túlnyomó részében elmarad az előkészítő iratok előadása, elmarad az ügy minden vonatkozására kiterjedő szóbeli tárgyalás, elmaradnak a perbeszédék s a bíró az előtte fekvő

előkészítő iratok tartalma alapján hozza meg bizonyítást elrendelő végzését, vagy ítéletét.

Emberileg teljesen érthető a helyzet. A bíró többé-kevésbé ismeri az előkészítő iratok tartalmát. A teremben ideges az atmoszféra. Mindenki siet, mindenki tudja, hogy az utána következőknek sürgős dolgaik vannak és drága az idejük. Ilyen körülmények között az ügyvéd nem érzi jól magát a szónok szerepében, megadja magát a helyzet követelményeinek és rendszerint csupán a fontosabb momentumok előterjesztésére szorítkozik, — vagy épen semmit sem mond.

Psychológiailag tökéletesen megmagyarázható ily körülmények között az ügyvéd passzív magatartása, különösen akkor, ha a bíró azzal nyitja meg a tárgyalást, hogy: kívánnak-e a felek az *előkészítő iratban foglaltakon kívül egyebet is előadni?*

A tárgyalásnak ily módon való lefolyása után az ügyvédek, vagy legalább egyikük, a — felek pedig csaknem mindig — bizonyos ki nem elégített hangulatban távoznak a bíróságtól. Felmerül bennük a kétely: vajjon a perbeli álláspontjuk lényege nem kerülte-e el a bíró figyelmét? A per kedvezőtlen fordulata, vagy eldöntése pedig ily esetben azt a benső érzést kelti, hogy talán másként fordult volna a per iránya, vagy sorsa, ha a bíró előtt élőszóval, széles mederben mindent előterjesztettek volna!

Hová jutottunk az 1911: I. t.-c. életbeléptetése után gyakorlatba lépett klasszikus peres eljárástól, mi lett a háromtagú tanács előtt lefolyt, magas színvonalú, a perrendi esztetika minden követelményétől sugárzó szóbeli tárgyalásból? Szomorú változás! Mintha csak a végzet szava azt suttogná felettünk, hogy egy megcsonkított országnak nagy luxus a tökéletes perrendtartás, annak az igazságszolgáltatás megcsonkított formája is megfelel.

A törvényszéki eljárásban a legnagyobb substratumu, nagy anyagi és erkölcsi érdekeket képviselő perek kerülnek egyes bíró döntése alá. Az elsőfokú ítélet alapján a marasztalt fél ellen biztosítási végrehajtásnak van helye. Egy-egy ilyen biztosítási végrehajtás existenciák összeomlásának veszélyét rejti magában.

Ha pedig a bíró elutasítja a keresetet, talán épen az a baj, hogy egyenlőre nincs helye biztosításnak és a második fórum megváltoztató ítéletének meghozataláig tönkre megy az alperes!

Jogkérdések kirekesztése az előkészítő iratokból.

A Te. tervezete az előkészítő iratok tartalmából ki akarta zárni a jogi fejtegetéseket s csak az ügyvédség egyetemének aggályai gátolták meg, hogy az „egyszerűsítés” e vonatkozásban túlzásba ne csapjon. A kormányzat és a bíróság részéről általában erős a törekvés abban az irányban, hogy a jogi fejtegetések:

kirekesztessenek az előkészítő iratok keretéből. Ez a törekvés helytelen!

Számos perben a tényállás tekintetében nincs is vita a felek között, ellenben a legsubtilisabb, a legkomplikáltabb jogi kérdések várnak eldöntésre. Gyakran olyanok ezek a jogkérdések, hogy az azokra épített védekezés, vagy támadás a legszorgalmasabb előtanulmányt igényli. Hogyan képzelhető már most, hogy az ellenfél egyszeri hallás után megfelelően védekezzen a váratlanul felbukkant, ritkán előforduló jogi problémával szemben? Avagy lehet-e követelni a bíraktól, hogy minden felmerülhető jogkérdést pillanatok alatt annyira ismerjenek, hogy a felbukkant jogi problémát ex abrupto megnyugtatóan eldönthessék? Lehet-e ily súlyos következményt támasztani a bíróval szemben az egy napra kitűzött tárgyalások tömegében, a tárgyaló terem ideges atmoszférájában?

Az az agyoncépelt elv, hogy „Jura novit curia!” ma már mosolyt fakaszt. Hiszen törvényhozási intézkedés nélkül is napról-napra születnek új anyagi jogszabályok a legkülönbözőbb kormányrendeletek alakjában; számos esetben idegen állam törvényei nyerne az eldöntendő perekben alkalmazást, sokszor békedikátumok, nemzetközi szerződések szolgáltatják az eldöntendő per alakjául szolgáló jogszabályokat.

A bírák munkáját akarják megkönnyíteni azáltal, hogy ne kelljen terjedelmes előkészítő iratok olvasásával fáradniok! De kérdezzük: vajjon mi a nagyobb és nehezebb munka? Elolvasni a jogi fejtegetéseket, vagy kikeresni, megtanulni a döntés alapjául szolgáló jogszabályokat és megszővegezni a jogi indokokat? Nem szabad elfeledni, hogy egy gondosan szerkesztett előkészítő iratban a bíró készen kapja a döntés indokául szolgáló jogi fejtegetést, s nem marad egyéb dolga, mint bírói szóval és kúriális stílusban előadni azt, amit az ügyvéd a perirat stílusában már előadott.

Bátran kijelenthetjük, hogy a jogkérdéseknek az előkészítő iratokból való kirekesztése sokkal több hátrányt és veszélyt rejtett volna magában, mint aminő előnyt nyujtana ama szörványos esetek meggátlása, amidőn az ügyvéd védekezésének előterjesztésénél, vagy álláspontjának kifejtésénél a terjengősség túlsaiba csap.

Szöbeli fellebbezési tárgyalások korlátozása, novumok kizárása.

A Pp. szerint a szóbeliség és közvetlenség elve a legszelebb mederben érvényesült a fellebbezési eljárás során is. Az a perjogi elv, hogy a fellebbezési tárgyalás folytatása az első bíróság előtti eljárásnak, a Pp.-ben a legteljesebb mértékben, intézményesen megvalósult. A novumok érvényesítésének lehetősége szabály volt. A nyilvános előadás torz rendszere a leg-ritkább kivételekre szorítkozott. A 100 korona perértéken fe-

lülí pereket nyilvános szóbeli fellebbezési tárgyaláson tárgyalták. Ma már csak 2000 pengőn felülí perértékű ügyekben van szóbeli fellebbezési tárgyalás. A nagy vagyoni érdekű és existenciális jelentőségű, munkásügyi perekben pedig szabály a nyilvános előadás. Ennek folytán a járásbíróságok hatáskörébe tartozó legtöbb per másodfokon nyilvános előadással nyert elintézészt.

Minden perrendi korlát, mely csökkenti a novumok érvényesíthetésének lehetőségét a fellebbezési eljárásban, az anyagi igazság érvényesülésének állja útját.

A Te. szerint pedig novumok a fellebbezési eljárás során csak úgy érvényesíthetők, ha azokat a fél fellebbezésében tüzetesen előadja. Ami nincsen a fellebbezésben, az nem adható elő a fellebbezési tárgyaláson.

A visszafejlődés mindkét irányban súlyos és az anyagi igazság érvényesülésének mindennél fontosabb elvébe ütközik.

Oly fellebbezési eljárás, melyben a bíró a jegyzőkönyveknek és azok csatolmányainak holt betűihez van kötve, nélkülozi az élet erejének lüktetését és nem egyéb a megmerevedett tetem boncolásánál. Ha az első bíró által — sokszor idegölő tömegnapokon felvett — jegyzőkönyv nem adja hű képét a tárgyalásnak, ha bizonyos momentumok a jegyzőkönyvből kimaradtak, akkor az a fél, akinek mindez sérelmére szolgál, nem tud magán segíteni s le kell mondanía arról, hogy igazsága, — bármennyire kézenfekvő legyen is — érvényre jusson, csak perújítással segíthet magán.

Fellázad igazságérzetünk, ha arra gondolunk, hogy a kezeinkben lévő perdöntő okiratot a fellebbezési bíróság ne vehesse figyelembe azért, mert nincs a periratokban vagy a fellebbezéshez csatolva. Büntesse a bíróság a hanyag pervitelt a perköltsegekben való marasztalással, de ne büntesse *önmagát és a jogrendet azzal*, hogy alaki okokból az anyagi igazsággal homlokegyenest ellenkező ítéletet legyen kénytelen hozni.

Ilyen perjogi rendszer a rég letúnt idők világába való.

A fellebbezés nyilvános előadáson való elintézésének rendszere által a fellebbezési eljárás az írásbeliség elavult nivójára sülýed. De szóljon helyettünk a Pp. miniszteri indokolása:

„A fellebbezés általános jellege a Pp. szerint eltér a fellebbezésnek a (régí) rendes eljárásbeli jellegétől és alapvonalaiiban egyezik a római jogi apelatióval. A római jog szerint az apelatió a jogvitának a felső bíró előtt való megújítása és ismétlése. A cél nem annak a kiderítése, hogy tévedett-e az első bíró, vagy nem, hanem az, hogy a perbe vitt jog fennáll-e, vagy nem. Az elsőbírószági ítélettel a tárgyalás nincs még végleg lezárva, a fellebbezési bíróság folytatja az eljárást ott, ahol az első bíró elhagyta. Épp úgy, mint az első bíró, szabadon mozog a döntésben a felső bíró is és szabadon mozognak az eljárásban a felek. Az eshetőségi elv itt is ki van zárva; amit a felek az első bíró előtt elmulasztottak, azt itt még pótolhatják.”

„A szóbeliségen alapuló perrendnek... vissza kell térni a római jog eszméjéhez, mely a fellebbezésben novum iudiciumot lát. Indokolja ezt mindenekelőtt a *peres eljárásnak eszményi végcélja, hogy t. i. a per lehetőleg az anyagi igazságot juttassa diadalra*. Különösen szükség van a beneficium novumra a szóbeli eljárásban azért, mert a tényállás kifejtése nagyban függ a tárgyalást vezető bírótól, nevezetesen pedig attól, hogy a bíró az ügy minő jogi felfogásából indul ki a tárgyalás vezetésénél.”

Majd kifejti az indokolás, hogy a fellebbezésnek nyilvános előadás útján való elintézését a lehetőségig korlátozni kell. Ily elintézésnek csak kisebb jelentőségű ügyekben van helye és ott, ahol a felek ezt kifejezetten kívánják, pld. azért, mert csupán jogkérdés eldöntéséről van szó, mert „kétségtelen, hogy a fellebbezés nyilvános előadás útján való elintézésének módja a szóbeliség és közvetlenség elveivel ellentétben áll.”

Örök igazságok ezek, amelyek érvényesülését a jelen kor „egyszerűsítési törekvései” rendszeresen kiküszöbölik eljárási szabályainkból.

Nem volt szerencsés az 1925. évi VIII. t.-c. 17. §-ának az újítása sem, hogy a törvény életbeléptetése óta a fellebbezési tanács egyik tagja adja elő az elsőbíróság előtt lefolytatott tárgyalásnak és a bizonyítás felvételének eredményét, az elsőbírói ítélet indokolásával együtt, a Pp. 497. §-ának rendelkezésével szemben, mely ezt a funkciót a felek feladatává tette.

Hogy milyen fontossága van e momentumnak, felesleges bővebben hangsúlyoznom. Nem a bőségesen beszélni vágyók eb-beli óhajának kielégítéséről van szó, hanem annak lehetőségéről, hogy a fellebbező fél a saját előadásában hangsúlyozottan ki-domboríthatja az elsőbíróság előtt lefolytatott eljárásnak és a megtámadott ítéletnek ama sérelmes részeit, melyeket az ügy eldöntésénél fontosaknak tart.

Ne feledjük, hogy az ügyvéd mindig bizonyos fokú gene-ben van akkor, amikor a per anyagának előadói ismertetése után a bírói ismertetés hiányaira kell rámutatnia.

A fellebbezés csak akkor valószínű jogorvoslat és csak akkor alkalmas arra, hogy az elsőbíróság előtt lefolytatott eljárás hibáinak korrigálása mellett az anyagi igazságot felderítse, ha a felek nincsenek perrendi akadályok dróthálói mögé kényszerítve.

Szomorú visszafejlődést látunk a perrend egész vonalán. Valósággal tragikus jelenség, hogy egy ezredév lassú fejlődésén át érlelődött igazságügyi vívmányok anyagi okok miatt szünetelésre vannak kárhoztatva. Szilárd meggyőződésünk, hogy a perrendtartás sivár jelene nem lesz hosszú tartamú, nemsokára eljön az idő, amikor a Pp.-ben lefektetett rendszer a maga egészében újjáéledve, teljes fényében ragyogni fog. Azonban addig is tennünk kellene valamit a retrograd irányzat kirívó hibáinak orvoslása végett.

Dr. Szatmári Ferenc.